

в повному і міцному розвитку всіх і кожного з попередніх рівнів і періодів. Потрібно повноцінно переживати кожен віковий період, задовольняти всі його потреби, і базувати кожен наступний крок на попередніх.

На кожному етапі свого розвитку, у кожному віці істота, яка розвивається, повинна бути лише тим, чим визначила її природа. Кожна людина буде розвиватись тим краще, чим більше матиме змогу діяти вільно у відповідності до власних потреб. Кожна дитина з народження повинна трактуватися відповідно зі своєю природою, кожній дитині повинна пред'являтися можливість вільного і всестороннього тренування власної сили [7].

Акцентуючи проблемність філософської інтерпретації, зазначимо, що Ф.Фребель порівнював розвиток дитини з розвитком природи (рослини). Назва „дитячий садок” прийшла на думку Фребеля у виді аналогії дитини з ніжною рослиною, ріст якої залежить від уміння і турботи садівниці, – саме так лагідно називав педагог вихователя [4].

Ф.Фребель вважав дитину носієм вроджених ідей. На його думку, дитина народжується із зародками ідей, її діяльність зумовлена інстинктами і незалежна від оточення. Як уже було зазначено, дитина наділена чотирма інстинктами: діяльності, пізнання, художнім і релігійним. За трактуванням Ф.Фребеля, інстинкт діяльності, активності – прояв у дитині єдиного творчого божественного начала, інстинкт пізнання – закладене в людині прагнення пізнати внутрішню сутність усіх речей, тобто Бога. Отже, у розумінні природовідповідності виховання Ф.Фребель виходив з положення Й.-Г.Песталоцці про саморозкриття людиною власних здібностей, філософії тотожності Ф. Шелінга та панентеїстичних вчень К. Краузе. Він уважав виховання процесом, який сприяє розвитку якостей, закладених у дитині природою. [3].

Віковий період не можна відділяти один від одного, вони зв'язані, як у людстві кожне покоління зв'язано з попереднім і визначає характер наступного. Тому у вихованні дітям потрібно все пропонувати у взаємозв'язку. Спостереження і розуміння таких явищ закладено в дитині природою, тому вихователі повинні лише йти назустріч природі, допомагати їй [1].

Ф. Фребеля вдалося втілити в життя ідею планомірного турботливого виховання в ранньому дитинстві, саме він став творцем „дитячих садів” – нових освітньо-виховних установ для дітей дошкільного віку. Повага до особистості дитини, обережне ставлення до дитячої душі, щира турбота про її фізичний, розумовий, психічний розвиток – ось головні вимоги до вихователя. Водночас, педагог – не лише доглядач за дітьми, він спрямовує їхній розвиток, відтак повинен враховувати й індивідуальні прояви на певному віковому етапі.

При цьому Ф.Фребель виходив із природних особливостей дітей молодшого віку (рухливість, безпосередність, допитливість, прагнення до наслідування та ін.) і вважав, що для задоволення потреб дитини в діяльності й спілкуванні необхідно організувати її заняття у товаристві ровесників. До засобів, за допомогою яких передбачається стимулювати розвиток природних задатків дитини, Ф.Фребель відносив гру і ручну працю. У його трактовці гра – діяльність інстинктивна, вищий ступінь дитячого розвитку, відображення внутрішнього світу дитини.

Ф.Фребель вважав, що процес саморозвитку повинен забезпечуватися певними умовами, які дають внутрішнім силам розвиватися і реалізовуватися зовні. Таким чином Ф.Фребель розвивав ідеї природовідповідності у вихованні дітей.

Ураховуючи викладене, підкреслимо, що *природовідповідність- закон* виховання, який педагог виводив з твердження про єдність і тотожність законів розвитку природи та людини [6]. Дитину, як і дорослу людину, Ф.Фребель розглядав носієм божественної сутності, істотою, що розвивається. Однак дитина розвивається в процесі саморозкриття, її зростання і розвиток є процесом розвитку задатків і здібностей. Рушійною силою цього розвитку виступає внутрішній імпульс. А так, як дитина є цільний організм, то виховання його повинно бути цільним, воно повинно розвиватися послідовно. У цьому і полягає принцип природовідповідності за Ф.Фребелем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авраменко О.О. Проблема соціалізації особистості в педагогічній системі Фрідріха Фребеля. <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Виноградов Н. Очерки по истории идей дошкольного воспитания. - Л.-М., -1925.-156 с.
3. Каптеров П. Основатель детских садов. // Образование. - №1. – 1896.- С.16-39.
4. Клейн. Ф. Парижские Детские Сады // Пер. с француз. С.Кауфман. Под ред. и с предисл. С.Русовой. – Изд. Киевского Фребелевского Общества. – К., 1916. – 150 с.
5. Прудченко І.І. Філософські засади освітньо-виховної системи Ф.Фребеля (1782-1852) // Вища освіта України. - № 3 (Додаток 1).- Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології».- К.: ГНОЗИС, 2009.- С. 127-130.
6. Фребель Фридрих. Педагогические сочинения. Т.1: Воспитание человека / Пер. с немецкого И.Д.Городецкого; Под ред. Д.Н.Королькова. Изд. 2-е. – М.: Книгоиздательство К.И.Тихомирова, 1913. – 359 с.

УДК 37.015.31:502:159.923

Падалка Р.Г.

ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В статье рассматривается проблема экологического сознания личности, взгляды отечественных и зарубежных ученых на трактовку данного понятия, история становления экологической психологии как самостоятельной отрасли психологической науки.

Аналізуючи стан проблеми екологічної свідомості особистості, можна впевнено говорити про те, що сьогодні вона є надзвичайно актуальною і гостро постає питання її глибокого вивчення. Адже зміни в навколишньому середовищі, викликані техногенним опосередкуванням взаємодії людини з довкіллям, призвели до значних змін у формах і засобах життєдіяльності людей. Значне відчуження людини від природи призводить до виникнення цілого комплексу негативних наслідків, що зумовлює необхідність пошуку шляхів переорієнтації світоглядних основ буття та суспільного виробництва у взаємодії людини з природою. Засоби

вирішення кризової ситуації у відносинах суспільства і природи необхідно шукати в самих причинах її виникнення, тобто в суспільній діяльності.

Людська діяльність має свідомий, доцільний характер, її особливості, в значній мірі, зумовлені специфічними рисами свідомості. Відомі вітчизняні вчені В. Зінченко, О. Леонтьєв, Б. Мещеряков визначають свідомість, як психічне відображення зовнішнього світу, як активне ставлення суб'єкта до цього відображення, як співвідношення чуттєвого і логічного відображення власного «Я». Свідомість полягає в узагальненому, оціночному та цілеспрямованому відображенні дійсності, в її конструктивно-творчому перетворенні, у випереджальному мислиннєвому моделюванні дій, у передбаченні їх наслідків, у раціональному регулюванні та самоконтролі людської діяльності [6]. При розгляді структури суспільної свідомості поряд з її традиційними формами (релігійною, моральною, естетичною, філософською, правовою, політичною та науковою) сучасники виділяють таку її форму як екологічна свідомість. Кожна з форм суспільної свідомості має специфічні способи та предмети відображення і особливий вид знань.

Дослідження екологічної свідомості як специфічної, самостійної форми суспільної свідомості розпочалися лише в ХХ ст. як наслідок відображення загрози глобальної екологічної катастрофи та наростання кризових явищ у взаємовідносинах суспільства та природи загалом. Екологічна свідомість формується на основі пізнання законів, що забезпечують цілісність природного середовища, і законів, що обумовлюють людську діяльність з метою збереження і покращання придатного для людського існування стану природи. Український психолог В. Скребець у своїй монографії «Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи» [7] стверджує, що екологічна свідомість це одна з форм прояву людської свідомості, яка ціннісно спрямована екологічним змістом.

Продовженням думки В. Скребця є змістовне трактування зазначеного поняття А. Львовичкіною [4] та О. Мамешіною. Екологічна свідомість, в очах науковців, постає як вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та свого внутрішнього світу, це рефлексія місця і ролі людини в екологічному світі, а також саморегуляція цього відображення. А. Львовичкіна зазначає, що саморефлексія та саморегуляція породжуються щоразу, але в кожному випадку окремо. За цим же механізмом формується особисте ставлення людини до довкілля. Екологічна свідомість формується насамперед за допомогою стимулювання екологічного мислення, а його специфіка полягає в тому, що індивід мислить категоріями за допомогою яких будується система «Індивід – Середовище».

У психологічному контексті екологічна свідомість є предметом вивчення молодого напрямку психологічної науки – екологічної психології. На думку російського вченого В. Панова [5], початковою передумовою, яка відрізняє екopsихологію від інших психологічних дисциплін є уявлення про те, що психологічні проблеми вивчення свідомості та індивідуальності людини, її психічного розвитку, навчання, поведінки, психічного та фізичного здоров'я і т. д. слід розглядати в контексті системи «Індивід - Середовище». Такої ж думки дотримується і В. Скребець. Упродовж останніх десятиліть значний внесок у розробку загальнотеоретичних засад та прикладної сфери екологічної свідомості внесли українські вчені: В. Скребець; О. Рудоміно-Дусяньська; А. Львовичкіна; І. Шлімакова; Ю. Швалб та інші.

Єдиного тлумачення екосвідомості як психологічної категорії ще не існує, хоча існують кілька підходів до її визначення. Зазвичай дослідники розуміють екологічну свідомість як певне психічне утворення (частину свідомості), пов'язане із ставленням людини до природи. Відповідно до цього будуються різні концепції, на основі яких розробляють методологічні принципи, основні поняття, діагностичні методи вивчення особливостей екологічної свідомості. Наприклад, білоруська дослідниця О. Козленя [3] розуміє під екологічно-обумовленою свідомістю – мир, любов, мистецтво і науку – ланцюг, що пов'язує науково технічний прогрес та живу природу й життя.

Відомими є думки російських вчених С. Дерябо та В. Ясвіна [2], які екологічну свідомість трактують як сукупність екологічних уявлень (як індивідуальних так і групових) про взаємозв'язки в системі «Людина – Природа» і в самій природі. Вони наголошують, що саме такі уявлення є основою існуючого ставлення до природи та відповідних технологій і стратегій взаємодії з нею. В такому ж руслі розвиваються ідеї М. Кисельова, В. Деркача, А. Толстоухова, які констатують, що екологічна свідомість – це усталена й усвідомлена система уявлень про стан природного довкілля, здатність (індивідуальну, або колективну) до адекватного розуміння органічного зв'язку між людиною та природою і використання екологічних знань та переконань у всіх без винятку сферах практичної діяльності.

В дослідженні проблеми екологічної свідомості особистості нового забарвлення даному поняттю надає Є. Гірусов [1], розглядаючи екологічну свідомість як самостійну форму суспільної свідомості та сукупність поглядів, теорій і емоцій, що відображають проблеми співвідношення суспільства і природного середовища в плані оптимального їх розв'язання, відповідно до конкретних проблем людської спільноти та природних можливостей. Екологічна свідомість ґрунтується на ідеологічних та моральних цінностях, але передбачає їх індивідуальне осмислення і формується із знань і переконань. Підґрунтям екологічної свідомості виступають екологічно доцільне ставлення до природи, вміння застосовувати науково обумовлені рішення по відношенню до неї.

На думку І. Шлімакової [8], у сучасному науковому світогляді можна виділити два підходи до розуміння поняття екологічна свідомість. Ряд вчених (С. Дерябо, В. Панов, В. Ясвін) при визначенні екологічної свідомості першоосновою вважають природу, ставлення до неї, зв'язки у системі «Людина - Природа». Інші науковці (А. Львовичкіна, В. Скребець, О. Рудоміно-Дусяньська, Ю. Швалб) основою для осмислення екологічної свідомості вважають сутність людської психіки, яка ініційована екологічним змістом. Ідеєю, що поєднує всі думки із приводу проблеми екологічної свідомості, є ідея неможливості подолання екологічної кризи без зміни пануючої екологічної свідомості. Основними механізмами її формування є соціальні впливи, саморефлексія, внутрішній діалогізм, предметність, сфера переживань, психічні стани.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гірусов Э.В. *Основы социальной экологии : учебн. Пособие для студ. Вузов/Э.В. Гирусов. - М.: Изд-во Рос. Ун-та дружбы народов, 1998. - 168 с.*

2. Дерябо С.Д. *Экологическая педагогика и психология* / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. — Ростов н/Д: Феникс, 1996. - 480 с.
3. Козленя Е.И. *К сущности вопроса об экологическом сознании* / Е.И. Козленя // *Актуальні проблеми психології: зб. Наук. Пр. Т.7. Екологічна психологія Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. - К., 2005. - Вип. 5, ч. 1 - С. 214 - 218.
4. Львовичкіна А.М. *Основи екологічної психології: Навч. посібник*. - К.: МАУП - 2004. - 136 с.
5. Панов В.И. *Экологическая психология: Опыт построения методологии* / В.И. Панов. - М.: Наука, 2004. - 197 с.
6. *Психологический словарь* / под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. - М.: Педагогика - Пресс, 1996. - 440 с.
7. Скребець В.О. *Екологічна психологія у віддалених наслідках екологічної катастрофи [Текст] : монографія* / Скребець В.О. - К. : Слово, 2004. - 440 с.
8. Шлімакова І. І. *Психологічні умови формування екологічної свідомості школярів: гендерний аспект* : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Шлімакова Ірина Іванівна ; Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. - Чернігів, 2009. - 234 арк.

УДК 378.091.12:159.9-051:81

Приходько Ю.О.

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Анотація. В статті розглядається один з аспектів професійної підготовки практикуючих психологів – речова компетентність, як складова його комунікативної компетентності. Аналізується готовність майбутніх фахівців даного профілю до безпосередньої практичної діяльності, зокрема володіння ними вербальними засобами спілкування, акцент робиться на значенні діалогічного спілкування як важливої складової їхньої професійної діяльності.

Особливості професії практикуючого психолога, зокрема її спрямованість на надання психологічної допомоги іншим, передбачає наявність у нього цілої низки особистісних якостей, психологічних знань та володіння певними вміннями й навичками практичної роботи, володіння набором технік, технологій та професійних дій, які забезпечують ефективність його діяльності. Професійне становлення майбутніх практикуючих психологів тісно пов'язане із формуванням у них комунікативної компетентності як однієї із найважливіших складових психологічної культури.

Поняття «комунікативна компетентність» досить широке за своїм змістом, свідченням чого є досить багатоаспектний його розгляд у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема воно трактується як:

- компетентність у сфері соціального пізнання;
- складова соціально-психологічної компетентності;
- аспект комунікативного ядра особистості, що проявляється у взаємодії з іншими людьми та спільнотами;
- комплекс особистісних властивостей, що полегшує процес взаємодії;
- емпатійна властивість та знання про способи орієнтації людини у різних життєвих ситуаціях;
- вільне володіння вербальними (мовними) та невербальними (жестами, мімікою) засобами спілкування.

На наш погляд, для якісної професійної підготовки практикуючого психолога особливо актуальною є його мовленнєва підготовка як складова його комунікативної компетентності, яка передбачає вільне володіння вербальними засобами спілкування, про що наголошують у своїх працях вітчизняні вчені-психологи (О.Ф. Бондаренко, Л.В. Долинська, Ю.А. Паскевська, В.А. Семиченко, Н.В. Чепелєва, Н.Ф. Шевченко, Т.І. Ханецька та ін.).

Основою мовленнєвої компетентності є мовна компетентність, яка розглядається як лінгвістичні знання індивіда, сукупність правил аналізу та синтезу одиниць мови, що дають змогу будувати та аналізувати речення, користуватися системою мови з метою комунікації. *Мовна компетентність* – це засвоєні категорії та одиниці мови, досягнуті закономірності і правила функціонування мови. *Мовленнєва компетентність* – це мовна система в дії, яка є інтегральною якістю особистості, що синтезує в собі загальну культуру мовлення та її специфічні вияви у професійній діяльності. Саме тому надзвичайно важливо на етапі професійної підготовки практикуючого психолога продовжувати поглиблювати у студентів знання мови, якою буде здійснюватись у майбутньому їхнє мовленнєве спілкування з клієнтами [1].

Аналіз навчальних планів підготовки практикуючих психологів, зокрема кількості годин, які виділяються на вивчення і поглиблення знань мови, свідчить, що цьому надзвичайно важливому питанню приділяється сьогодні у мало уваги. Водночас, практика свідчить, що часто студенти – майбутні практикуючі психологи недостатньо знають мову, а тому і мають погане мовлення загалом та професійне зокрема навіть на останніх курсах навчання. Щоправда, за час навчання у вищому навчальному закладі у багатьох із них з'являється квазі професійна лексика, яка, як свідчить практика роботи зі студентами, ніяк не є свідченням володіння ними професійною мовою і мовленням, а головне – мовними навичками спілкування, що конче необхідні у діяльності практикуючого психолога.

Дослідники даної проблеми стверджують, що організація процесу вдосконалення мовленнєвої компетентності майбутніх практикуючих психологів у вищому навчальному закладі є пусковим механізмом соціально-психологічної наукованості індивіда, який у подальшому буде перевірено практикою його професійної діяльності. Моделювання ситуацій мовленнєвої взаємодії у системі «психолог-клієнт» під час підготовки студентів-психологів має враховувати специфіку майбутньої професійної діяльності, яка полягає у психологічній взаємодії партнерів - психолога і клієнта, їхні взаємини, обмін засобами впливу, реакцію на цей вплив тощо [2].

У професійній підготовці практикуючого психолога важливе значення має не просто оволодіння студентами мовленнєвою культурою, а, передусім, культурою діалогічного спілкування, оскільки, як стверджують вітчизняні й зарубіжні вчені, саме діалог є